

Emlékek a Krisztus utáni

III. századtól napjainkig

a zsidók magyarországi életéből

Hatalmas anyaggal megnyílik az Országos Magyar Zsidó Múzeum

Hétfőn nagy ünnepélyességgel megnyitják Budapest és az egész ország számára az Országos Magyar Zsidó Múzeumot, ezt a nagy kulturális jelentőségű intézményt. A dóhányutcai templomnak tövében épített nemesen szép árka-dósan épült tőmből felső emeletén s a dóhányutcai templom egyik tornyában helyezték el a Magyar Zsidó Múzeumot, amelynek jelentősége túlnő egy vallásfelekezeti ezredéves életét mutató emléktárgyak gyűjteményén.

Három teremben gyűjtötték össze a zsidók magyarországi életének emlékeit, s ezek között mindenképen a legérdekesebb az első teremben felhalmozott tárgyak történelmi dokumentumai.

Ennek a teremnek művészi szempontból leg-szebb ékessége az a három hősi emlékmű-tervezet, amelyet Róna József szobrászművész készített, hogy a világháború során elhalt tízezer zsidó vallású magyar hősnak az emlékéit meg-örökítse. A világháború hőseinek emlékére készített gipszöntvények között ott áll egy piszke-márványból készült héber betűkkel bevéselt sír-emlék. Ezt Dunapentelén találták. Alexander Severus császár idejéből származik, Kr. u. a harmadik századból, amikor Intercisa nevet kapott a római légiónak ez a telepe. A közel ezer-hétszáz éves sír-emlék így ölelkezik össze az el-múlt világháború során a magyar hazáért áldo-zott zsidó hősök emlékművével.

Árpád-kori zsidó emlékek

Későbbi korokból számos hasonló héber fel-írásu zsidó sír-emléket találunk úgy, hogy a zsidóknak a honfoglalás és az első Árpádoknak az uralma alatt Magyarországon való telepe-lése egyáltalán nem kétséges, bár ezt — kül-önben az utóbbi időben, az antiszemita hullám-nak magasba ivelése idején — tagadták. De nemesek itt laktak, hanem jogokkal is bírtak. A Zsidó Múzeum egyik legértékesebb dokumen-tuma mutatja, hogy 1261-ben Fredman zsidó comesnak megengedték, hogy eladja pozsony-megyét zsigárdi birtokát. Egy másik okirat Könyves Kálmán királysága idején az első esz-tergomi zsinatnak a zsidók ügyében hozott ha-tározatát tartalmazza. A zsinat akkoriban el-tiltotta, hogy zsidók keresztény rabszolgát tart-hassanak. Itt őrzik a budai krónika egy lapját, amely megemlíti, hogy 1310-ben zsinagógájuk is volt a magyar zsidóknak. Mátyás király korá-ban Mendel Jakabus budai prefektus volt. A zsidók Mátyáskorabeli szerepléséről különben számos más dokumentum is van, így tudjuk azt, hogy Mátyás bevonulásakor a menetet a budai zsidók lovasbandériuma nyitotta meg. Egy vit-rin őrzik azokat az érmekeket, amelyeket a ma-gyar királyok megbízásából zsidó pénzverők ké-szítettek és bocsátottak ki, s ezeken az érmeke-n ott vannak a zsidó pénzverők héberbetűs jel-zései.

Az Árpádok-korabeli zsidó életről számos em-léket foglal össze az új múzeum, viszont a mo-hácsi vésztől Mária Terézia uralmáig már keve-sebb az emlék, mert ebben az időben a török hódoltságtól kezdve a különböző felszabadító hadjáratokon keresztül egészen a XVIII. század végéig jogi helyzetük megrendült és gyakrabban voltak üldöztetéseknek is kitéve. Ebben az idő-szakban már nem is közvetlen a királyok öl-talma alatt állottak, hanem a földesurakéban, akik a maguk világfelfogása szerint intézkedtek zsidó polgáraikkal. De azért a legtöbb magyar főúr megértéssel viselkedett velük szemben, s egy értékes dokumentum mutatja, hogy Sámuel Marco Schlesingernek a kismartoni Eszterházy-uradalom privilegiumlevelet adott ki és külön-böző kiváltságokról biztosította. A kuruc-labanc hadjárat idején a zsidók a magyar nemzeti ügy mellé szegődtek, amit mutat az az okirat, amit 1704-ben egy kuruc kapitány adott ki, teljes vé-delmet biztosítva a rohamci és várszalónoki zsi-dóknak.

Zsidó árus a Váci-kapunál

Ugyancsak a XVIII. században adódott ki Pest városának egy jogosítványa egy zsidó szá-mára, hogy a Váci-kapuvál szemben árusító bódét állíthasson fel. Talán ez a bódé alapozta meg a mai világvárosi üzletekkel teli Váci-utca kereskedelmi jellegét. Megszerezte a múzeum II. Józsefnek, a „Kalapos Király”-nak eredeti ren-deletét, amely arról szól, hogy a zsidók német család névvel ruházandók fel 1787-ből meg-maradt a pozsonyi zsidó iskolának alázatos kér-vénye az uralkodóhoz, hogy államsegélyben részesüljön. A kérést természetesen visszautasítot-ták. 1808-ban a napoleoni háborúságok idején már elrendelték, hogy a zsidók is kötelesek ka-tonai szolgálatot teljesíteni, s látjuk József ná-dornak rendelkezéseit a zsidók katonai behívása tárgyában.

A negyvennyolcas időkben a zsidók teljes

odaadással állottak a szabadsághősök szolgálá-tába. Kunewalder Jónás 1848 március 17-én az Isten, Haza és Király nevében felhívást intéz valamennyi magyarországi zsidókörzethez, hogy csatlakozzanak a szabadságért küzdők mellé. Akkor a zsidók abban reménykedtek, hogy a magyar szabadsággal együtt a zsidók egyen-jőségük is megszűnik. Ebben a reményben tu-lajdonképpen nem is csalókoztak, bár a március idusán elkövetkezett nagy nemzeti felbuzdulás után antiszemita hecccek, verekedések következtek el Pesten, Pozsonyban és Vágyhelyen. A röpítatok százai jelentek meg, amelyek a zsidók ellen futottak a hangulatot, s ezekre válaszul névtelenül egy másik pamflet megírta, hogy az antiszemita zavargások mögött újabban beköl-tözött svábok, csehek és poroszok állanak. A zsidók minden keserősége ellenére is kitartottak Kossuth Lajos mellett, óriási áldozatokat hoz-tak, hogy a honvédhadsereget harcképessé te-hessék. Talán nem érdektelen az sem, hogy a Kossuth-bankókat is egy Tyroler nevű réz-metsző készítette el. Ennek a nagy felbuzdulás-nak természetesen meglett a reakciója, mert Windischgrätz herceg Budára való bevonulása után 1849 február 14-én már inti proklamációjá-ban a zsidókat, hogy ne támoassák Kossuth kormányát. Ennek a felszólításnak tulsok hatása nem lehetett, mert 1849 július 28-án az or-szágvilág Szegeden kimondta a zsidók eman-cipációját, nyilván meghálálandó a zsidó la-kosságnak vérben és pénzben hozott áldozatát. De azután elkövetkezett Haynau uralma. Első hadseregparancsában temérőlen természetben lerovandó hadisarcra kényszerítette a zsidókat, majd pedig egymillió váltópengő sarc fizetésére kötelezte őket, amit később a zsidó vallásalapra engedett át Ferenc József kegyelve. A világhá-borura vonatkozó zsidó emlékeken túl itt van a manifesztum, amelyet 1918 decembereében adott ki a magyar zsidóság, kérve a világ zsidóságát

hogy igazságos békét adjon Magyarországnak. A következő manifesztum 1920-ban íródott a magyar nemzetgyűléshez a numerus clausus el-len.

Akik létrehozták a múzeumot

A történelmi ereklyéken túl rengeteg mű-tárgy, egyházi emlék sorakozik a termekben. Bizonyosságnak annak, hogy a múzeum alapítói igen nagy gondnal és fáradsággal igyekeztek összehordani mindazt, amire anyagi módjuk volt. A Zsidó Múzeum támogatása céljából egyesületet hívtak életre, amelyben résztvesz a pesti izraelita hitközség és az Izraelita Ma-gyar Irodalmi Társulat. Ennek elnöke, Wert-heimer Adolf és titkára, Munkácsi Ernő sze-reztek hervadhatatlan érdemeiket a múzeum megalapításánál, de meg kell emlékezni az első kezdeményezőkéről, néhai Fábó Bertalanról, aki a maga szorgalmából indította el a gyűjtést, néhai Welsz Miksa főrabbirol, aki tudományos módszerességgel kezdte feldolgozni az össze-gyűjtött anyagot, a most megnyíló múzeum-nak lelkes munkásairól. Mandel Bernát dr., Fürst Aladár dr. és Grünwald Fülöp zsidó gimnáziumi tanárokról, akik hónapok óta fá-radhatatlan odaadással dolgoznak, hogy az óriási anyagot szemléltető módon felyonul-tassák.

A Zsidó Múzeum felállításával igen nagy szolgálatot tettek a köznek, és igazi jelentő-sége akkor lesz, ha most méltó helyen és ke-retben megnyílik és az ország minden lakosa a zsidók életére vonatkozó emléktárgyait fel-ajánlja ennek a múzeumnak. A helyiségeket a pesti izraelita hitközség bocsátotta rendelkezés-re, a múzeumot pártoló egyesület anya-giokról is gondoskodik és a léte biztosítva van a múzeumnak annak a napvleki hagyomány-nak az alapján, amelyet Perlmutter Izsák, a nemrég elhalt kiváló festőművész tett. A mű-vész ugyanis vagyohát, aaz egyik Andrássy-uti bérpalotát és rákospalotai villáját a pesti izraelita hitközségre hagyományozta azzal, hogy annak egyreggyedrésze a Zsidó Múzeumot illesse meg, a használati jogot azonban fentartotta özvegye és leánya számára. Ennek a hagyománynak a keretében tízenhárom ha-talmas Perlmutter-festményt is kapott a mú-zeum, amelyet egy külön teremben fognak kiállítani, hogy ezzel is adózzanak a nemes-elmű mester emlékének.

Nádor Jenő.